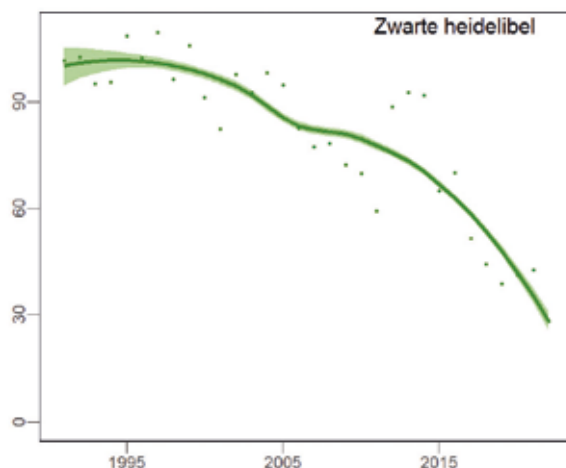

De zwarte heidelibel verlaat de heide

De zwarte heidelibel is onze kleinste echte libel en de uitgekleurde mannetjes zijn met hun zwarte kleur niet met andere libellen te verwarren. Lange tijd was er weinig aandacht voor deze soort, want hij was wijdverspreid en heel talrijk op de zandgronden.

Tekst: Hoewel het hele geslacht 'heidelibel' heet, was de zwarte de enige die echt op de heide thuishoorde. In de jaren 90 was in de nazomer de zwarte heidelibel meestal de talrijkste libel bij vennen. Het is zelfs een van 'de zure vier', het viertal libellensoorten dat heel talrijk kan zijn bij verzuurde vennen: gewone pantserjuffer, watersnuffel, viervlek en zwarte heidelibel. Daar werd zelfs een beetje op neergekeken: als die er veel zitten is het geen goed teken. Dat is nu wel anders.

De zwarte heidelibel is goed te herkennen aan het kleine formaat en het vele zwart (figuur 1). Vrouwtjes en jonge mannetjes hebben minder zwart, maar met de brede zwarte rand aan het achterlijf en zwarte poten meer dan de andere heidelibellen van Nederland. Een handig kenmerk is de zwarte band op het

Figuur 1. De verspreiding van de zwarte heidelibel in Nederland is sterk afgenomen.

Antoine van der Heijden

Mannetje heidelibel is te herkennen aan het vele zwart.

Een jong vrouwtje zwarte heidelibel met de brede zwarte rand langs het achterlijf en de band met drie gele vlekjes op het borststuk.

borststuk met drie gele vlekjes. Dit is ook waar de wetenschappelijke naam *Sympetrum danae* naar verwijst. Danaë was volgens de Griekse mythologie de dochter van Akrisios, de koning van Argos. Nadat haar vader haar opsluit in een bronzen toren komt Zeus in de gedaante van een gouden regen door de tralies. Hieruit werd de halfgod Perseus geboren. Die gouden regen zie je terug als de goudgele vlekjes op het borststuk van de zwarte heidelibel.

De zwarte heidelibel is een heel stuk zeldzamer geworden in de afgelopen dertig jaar. In eerste instantie leek het er vooral op dat hij minder dominant werd bij de vennen, een gevolg van de afnemende verzuring en dus eigenlijk een goed teken. Maar daar bleef het niet bij: de zwarte heidelibel bleef in aantal afnemen (figuur 1). Zo is hij in de Peel, waar in de jaren negentig grote aantallen vlogen, een zeldzaamheid geworden. Zeker in Zuid-Nederland zijn de aantallen waarnemingen sterk teruggelopen, maar ook in het oosten en noorden gaat het niet goed. Al zijn er natuurlijk gebieden waar het minder dramatisch is, zoals het Fochteloër- en Bargerveen en er zijn ook vennen waar ze nog wel in redelijke aantallen zitten, zoals het Leersumse veld. In de ons omringende landen zien we hetzelfde patroon: ook daar neemt de zwarte heidelibel sterk in aantal af.

Terwijl de zwarte heidelibel van de zandgronden verdwijnt, zien we het omgekeerde in het laagveen. Hij kwam hier nooit voor (NVL, 2002), maar tegenwoordig zien we hier juist de hoogste aantallen. In het Woldla-

kebos kun je nu grote aantallen zwarte heidelibellen vinden. Waarschijnlijk zijn er twee dingen die los van elkaar tegelijk gebeuren, waardoor de hoge zandgronden minder geschikt worden, maar de laagvenen geschikter voor de zwarte heidelibel.

Zwarte heidelibellen leven in ondiep voedselarm zuur water; dit was in vennen en randen van hoogvenen altijd volop te vinden. Dit lijkt nu echter ongeschikt te worden, mogelijk doordat deze plekken in de zomer opdrogen of doordat ze te warm worden voor deze noordelijke soort. Wat hier precies speelt is onduidelijk en daar wordt op dit moment onderzoek naar gedaan. In het laagveen ontbrak dit soort plekken altijd, want daar was een sterkere invloed van gebufferd water, het was er niet zuur genoeg. De hydrologie van de laagveengebieden is echter veranderd: er is op veel plekken geen grondwaterinvloed meer. In de percelen wat verder van de sloten, kunnen regenwaterlenzen ontstaan boven op het gebufferde water. Hier is het zuur genoeg voor veenmos en door de groei daarvan kan dit soort plekken verder verzuren. Zo kan er ondiep zuur water ontstaan voor de zwarte heidelibel. In de laagveengebieden is de waterstand gereguleerd en de problemen met verdroging zijn er dus een stuk kleiner dan in de vennen.

De enige heidelibel die echt typisch was voor de heide is dus ook de heide aan het verlaten. Mogelijk is het laagveen ook op de lange termijn een geschikt nieuw leefgebied, zeker als daar een ontwikkeling richting hoogveen toegestaan wordt.

